

Nikica J. Strizak¹

Univerzitet u Beogradu

Filološki fakultet

<https://orcid.org/0000-0002-2841-1755>

PERSIRANJE KAO GRAMATIČKI, PRAGMATIČKI I INTERKULTURNI SADRŽAJ U NASTAVI SRPSKOG KAO STRANOG JEZIKA

Persiranje spada u jednu od onih tema koje u nastavi srpskog kao stranog (nematernjeg, zavičajnog) jezika stvaraju više problema nego što ih iz perspektive maternjih govornika možemo predvideti. Prvi nivo problema leži na gramatičkoj ravni – veoma često beležimo ženski rod u iskazima sa persiranjem ženskoj osobi (rečenice tipa **Vi ste rekla...; *Vi ste umorna...*) tamo gde je u srpskom jeziku uvek muški rod. Drugi i mnogo veći problem jeste u domenu pragmatike i interkulture komunikacije i možemo ga svesti na problemsko-didaktičko pitanje: Kako objasniti strancima kome i kada se persira u savremenom srpskom jeziku? U ovom radu ćemo predstaviti stavove stranaca o persiranju u našoj kulturi i njihove probleme sa tim koje smo dobili u širem kulturološkom istraživanju. Takođe, predstavimo rezultate istraživanja sprovedenog na mater-njim govornicima savremenog srpskog jezika o tome kome persiraju, a kome ne.

Ključne reči: nastava srpskog kao stranog jezika, interkulturalna komunikacija, persiranje, rod

1. Uvod

Didaktika nastave srpskog kao stranog jezika najčešće je fokusirana na velike gramatičke i leksičke teme koje su okosnica podučavanja našeg jezika kao stranog. Persiranje ne spada u te centralne teme, ali jeste deo korpusa sitnijih tema koje su važne za sticanje komunikativne kompetencije, a koje je takođe nemoguće izbeći ili odložiti tako da se ne moraju obrađivati već na početnom nivou učenja.²

Inspiracija za bavljenje ovom temom došla je iz direktnog kontakta sa stranim studentima – polaznicima kursa srpskog kao stranog jezika. Razumevanje persiranja je direktno uslovljeno maternjim jezikom stranog studenta. Za govornike jezika koji poznaju persiranje, ono je gramatičko-stilistički sadržaj koji u srpskom treba usvojiti. Iako i u tom slučaju ostaju dileme o tome kada je potrebno persirati, sam mehanizam jezičke pojave je sasvim jasan ukoliko isti postoji u maternjem jeziku učenika. Ukoliko persiranje (ili drugi vid markiranja formalnosti u obraćanju) nije prisutno u maternjem jeziku, proces usvajanja se znatno komplikuje, jer persiranje pored svog izrazito pragmatičkog

1 nikica.strizak@fil.bg.ac.rs

2 Ovde mislimo na učenje srpskog jezika kao stranog unutar jezičke zajednice kojoj je srpski jezik maternji i službeni. U slučaju učenja srpskog kao stranog unutar druge jezičke zajednice (ili u inostranstvu), možda je neko odlaganje moguće.

obeležja, postaje i kulturološka tema.

Za razumevanje pragmatičkih i kulturoloških osobenosti, lingvistička analiza nije dovoljna i moraju se uključiti „društveni faktori i spoljašnje okolnosti unutar kojih se dešavaju komunikativni procesi” (Ahern i dr. 2024: 2).

Filipović (2018: 84) kaže da među osobama koje učestvuju u interakciji dolazi do izbora formi za obraćanje, a one „izražavaju različite stepene učtivosti, intimnosti, poštovanja, socijalnih razlika itd. [...] Međutim, ova kontekstualna varijabla, kao uostalom i većina socijalnih parametara, nije univerzalna”. To što odabir jezičkih sredstava nije univerzalan stvara teškoće u učenju srpskog kao stranog jezika. Dodatno, naša savremena jezička zajednica kao da prolazi kroz promenu koja i maternjim govornicima često otežava izbor da li sagovorniku persirati ili ne.

Jocić (2011: 299) ističe da nedostatak jezičkih priručnika koji bi uredili pitanja oslovljavanja i obraćanja i društveno dogovorenih pravila komunikativnog ponašanja najviše pogađa javnu sferu, pre svega masovne medije, zatim statusno označene okvire: škola, vlast, sudnica, vojska, crkva itd. Dodali bismo da pogađa i svakodnevno funkcionisanje u trgovinskim i ugostiteljskim objektima, na ulici i na radnom mestu.

2. Persiranje kao sociolingvistički fenomen

U literaturi se persiranju gotovo isključivo pristupa u okviru šireg razmatranja jezičkih sredstava za *oslovljavanje i obraćanje* (detaljnije u: Ozer 2023) kojima pojedini autori dodaju i *pozdravljanje* (Stanojević i Savić 2012). Način obrade ovih tema u nastavi srpskog kao stranog jezika nam dozvoljava da govorimo isključivo o persiranju i da ga izdvojimo iz širih tema oslovljavanja, obraćanja i pozdravljanja. U tu svrhu uzimamo u obzir samo pronominalne (zameničke) forme oslovljavanja jedne osobe.

Srpski jezik spada u one jezike u kojima su aktivne dve zamenice za *singularno obraćanje*, tj. za obraćanje jednoj osobi. Iz tipološke perspektive, tu konkretnu osobinu, da se formalnost izražava upotrebom različitih zamenica, poseduje otprilike četvrtina svih svetskih jezika (Levshina 2017). Najjednostavnije rečeno, pod persiranjem podrazumevamo upotrebu lične zamenice za drugo lice množine (*Vi*) umesto zamenice drugog lica jednine (*ti*).

U svojoj pionirskoj studiji, na koju će se pozivati mnogi kasniji istraživači (Ozer 2023; Levshina 2017; Jocić 2011; Radovanović 2003³), Braun i Gilman (Brown&Gilman 1960) daju obilje zanimljivih podataka iz istorije persiranja u nekoliko evropskih jezika. Dodatno i još važnije, ovaj rad je pisan iz perspektive engleskog jezika, te se autori izrazito trude da čitaocima objasne moguće odnosne i identitetske karakteristike koje dovode do potrebe za upotrebom V-forme (njihova terminologija, na osnovu latinskog jezika, odlično se uklapa i u srpski). U slučaju da imamo učenika koji ne poznaje nijedan jezik u kojem postoji persiranje, ta objašnjenja mogu predavaču biti korisno pomagalo.⁴

Braun i Gilman (pozivajući se na Byrne 1936 i Châtelain 1880)⁵, objašnjavaju da

3 Mi ovde navodimo izdanje iz 2003. godine, ali je originalni tekst prvi put objavljen 1979.

4 Tako Ozer (2023: 12) objašnjava da u nekim jezicima ulogu V-forme preuzimaju reči koje po poreklu uopšte nisu zamenice, kao što su špansko *usted*, portugalsko *você* ili mađarsko *maga* ili *ön*.

5 S obzirom na to da nismo imali uvid u ova dva rada, nećemo ih navoditi u spisku citirane literature. Rad Brauna i Gilmana je lako dostupan na internetu, a puna referenca za Birn i Šatelana se nalazi u njihovom spisku literature.

persiranje vodi poreklo iz latinskog jezika, u kojem se u IV veku pluralna zamenica *vos* počela upotrebljavati za obraćanje imperatoru. U to vreme već je Rimsko carstvo imalo dve prestonice, Konstantinopolj i Rim, a nakon Dioklecijanovih reformi i uspostavljanja tetrarhije – dva imperatora (i ukupno četiri vladara). Svako obraćanje vladaru podrazumevalo je najmanje dvojicu adresata.⁶ Između XII i XIV veka su se ustalila pravila u raznim evropskim jezicima vezana za upotrebu T-forme ili V-forme zamenica (Brown&Gilman 1960: 255).

Pluralnost (V) je metafora moći, singularnost (T) je metafora solidarnosti, stoga Braun i Gilman paralelnu upotrebu dve zamenice u jeziku objašnjavaju društvenim odnosima moći i solidarnosti i tu pojavu nazivaju *nerecipročna semantika moći* (non-reciprocal power semantics). Sagovornik koji ima veću moć (uticaj na ponašanje druge osobe) koristiće T-formu u komunikaciji sa sagovornikom koji ima manje (društvene) moći i koji koristi V-formu (Levshina 2017: 155).

Istraživanje koje su Braun i Gilman sprovedi potvrđuje ono što su razni autori do tada i tvrdili, a to je da je došlo do promene u korist semantike solidarnosti i da se recipročna upotreba T-forme u svim jezicima (imali su ispitanike iz Francuske, Nemačke, Španije, Italije i Jugoslavije) širi na mesta gde je nekada dominirala (nerecipročna) V-forma.⁷ Odmah posle Francuske revolucije zavladao je trend upotrebe T-forme sa svima.⁸ Ali, mnoge stare navike su se brzo vratile. Autori slično opisuju jugoslovensku situaciju, da je T-forma bila mnogo rasprostranjenija neposredno posle Drugog svetskog rata nego u vreme pisanja rada.

Mnogo godina nakon Brauna i Gilmana, na našem jezičkom prostoru, Stanojević i Savić (2012: 103) upravo kao osnovnu motivaciju za svoje istraživanje navode „uverenje da se formom *Ti* izražava manja razgovorna i društvena distanca” kao i da širenje T-forme na mesta gde je nekada bila V-forma svedoči o „modernizaciji društva u pravcu veće demokratičnosti, odnosno smanjenja statusne distance među sagovornicima u javnoj i službenoj sferi”.

Kao interesantan ostatak starijih odnosa moći navode činjenicu da je iniciranje „prelaska na *ti*” u rukama onoga ko bi mogao da koristi *nerecipročno ti*, odnosno da ne persira onome ko njemu persira (Brown&Gilman 1960: 266).

Govoreći o različitim sociolingvistički relevantnim fenomenima, Radovanović (2003: 132) persiranje naziva *gramatikom društvenog statusa* i odmah dodaje da ova vrsta jezičkog znanja „po pravilu izostaje iz deskriptivnih ili normativnih serbokroatičkih priručnika”. Izbor *Vi* umesto *ti* uslovljen je društvenim statusom i „nekim merilima identifikovanog odnosa među komunikatorima (najčešće po merilima uzrasta, poznanstva, srodstva, intimnosti, podređenosti/nadređenosti)” (Radovanović 2003: 134). Zavisi, kao

6 Za usvajanje srpskog kao stranog jezika geneza persiranja nije važna, niti je nužno da znamo istorijske detalje, međutim, ovakva i sve slične crtice koje možemo jednostavno inkorporirati u našu nastavu značajno olakšavaju razumevanje nekog kulturološki specifičnog fenomena. (Više primera o tome ko je u srednjovekovnoj Evropi koristio T, a ko V-formu u Brown&Gilman 1960: 255, 256).

7 Interesantni primeri francuskih ispitanika u studiji su to da je francuska vojska nakon Drugog svetskog rata uvela pravilo da starešine vojnicima persiraju, kao i da planinari na određenoj visini tokom uspona svi prelaze na T-formu.

8 Naravno, ne u francuskim kolonijama gde se podrazumevalo da će Francuzi koristiti T-formu sa Afrikancima, a oni V-formu sa Francuzima. Zabeleženo je da je 1957. godine Robert Lakost (Lacoste), kolonijalni ministar u Alžiru, apelovao na svoje sunarodnike da prestanu sa tom praksom.

što autor ističe, **od nejezičkih momenata i od tipa kulture** koja je u pitanju.⁹ Radovano-
vić umesto pojmova moć i solidarnost koristi distanciranost i solidarnost. Ova tri kon-
cepta – distanca (primer vi – vi odnosa među sagovornicima), solidarnost (primer ti – ti
odnosa) i društvena moć (princip vi – ti ili ti – vi odnosa) – ostaju temeljni pojmovi u
radovima o persiranju (Stanojević, Savić 2012: 102; Jocić 2011: 298).

3. Persiranje u srpskom kao stranom jeziku

3.1. Gramatički aspekt usvajanja persiranja u srpskom jeziku

Govornici srpskog kao stranog jezika, uključujući i one koji su na srednjem i
višem nivou znanja i koji generalno ne greše u kongruenciji subjekta u nominativu sa
predikatom koji razlikuje rod, ne osećaju da sa subjektom Vi nije moguća kongruencija u
ženskom rodu jednine. Zato se u govoru vrlo često čuju primeri tipa **Vi ste rekla...*, **Da
li ste pregledala test...*, **Vi juče niste došla...* i sl.

Ovaj tip grešaka je teže istraživati pisanim testovima, jer je u njima pažnja ispita-
nika veća i aktivira se naučeno znanje koje u spontanom govoru ostaje pasivno. Ipak, svi
koji rade sa strancima koji uče srpski susreću se redovno sa ovim greškama u usmenoj
komunikaciji.

Pravopisno rešenje pisanja velikog početnog *v* u *Vi* i *Vaš* naš *Pravopis* naziva *re-
čima iz poštovanja* (PSJ 2011: 73) i to zaista jeste praktično grafičko rešenje i u nastavi
srpskog kao stranog kojim se takva upotreba date zamenice razlikuje od osnovne, dakle,
od drugog lica množine. Pravopisno rešenje koje podrazumeva dvojako pisanje *vi* i *Vi*,
zavisno od toga da li je u pitanju singularno ili pluralno obraćanje, može biti dobra smer-
nica u pravljenju zadataka za uvežbavanje ovog segmenta srpske gramatike i za stvaranje
navike kod nematernjih govornika da zamenica *vi/Vi* ne dozvoljava dvojaku kongruenci-
ju, već uvek zahteva muški rod množine, bez obzira na to što se obraćamo jednoj ženskoj
osobi.

3.2. Interkulturni aspekt persiranja u srpskom (kao stranom) jeziku

Izražavanje učtivosti, ljubaznosti i formalnosti različiti jezici ostvaruju različitim
jezičkim i vanjezičkim sredstvima. Na upotrebi i upoređivanju tih različitih sredstava
može se bazirati određeni broj učioničkih aktivnosti koje, osim uvežbavanja jezika, služe
i ostvarivanju ishoda iz sfere interkulturalnosti.

U jednom većem istraživanju o kulturološkim razlikama¹⁰ koje naši studenti pri-
mećuju živeći u Srbiji, persiranje nije bilo formulisano kao posebno pitanje, ali se ipak
pojavilo u većem broju odgovora, uglavnom kod frankofonih i rusofonih ispitanika. Pri-
metili su da se persiranje ne dešava tamo gde bi ga iz perspektive svojih maternjih jezika
očekivali. Francuskinja insistira na tome da ne može koristiti T-formu sa konobarom
ili prodavcem, čak ni kada su mlađi od nje. Veoma je interesantno da i Braun i Gilbert
posebno ističu komunikaciju sa konobarom i kažu da su im njihovi ispitanici rekli da
bi upotreba T-forme sa konobarom bila „šokantno nepristojna” (Brown&Gilman 1960:
268).

Utisak mnogih studenata iz Rusije jeste da ovde svi svima govore *ti*. U narednom

⁹ Isticanje je naše.

¹⁰ U sklopu izrade doktorske teze autorke.

poglavlju rezultati našeg istraživanja sa maternjim govornicima govore suprotno, ali to ne umanjuje doživljaj stranih studenata.

Konačno, u potpunosti suprotan utisak nam prenosi studentkinja iz Finske kojoj je osnovni utisak da se u srpskom jeziku persiranje zadržalo i na onim mestima gde je u finskom jeziku nestalo. Ona kaže da joj je bilo jako neobično što je hijerarhija na fakultetima u Srbiji mnogo jasnije vidljiva nego u Finskoj, ali, da joj se uprkos tome profesori obraćaju sa *Vi*. U Finskoj se i ona profesorima i oni njoj obraćaju ličnim imenom i T-formom zamenice.

4. Istraživanje na uzorku maternjih govornika

Inspirisani nedoumicama koje su naši ispitanici stranci pokazali kada je reč o tome kome treba persirati, a kome ne, sprovedli smo u dva navrata, sa dve različite grupe maternjih govornika, jedno mini-istraživanje.

Svesni smo da je ovo pitanje mnogo šire i da je uslovljeno različitim faktorima koji uključuju, ali se ne ograničavaju na uzrast (Polovina 1983), pol (Brown&Gilman 1960), stepen obrazovanja (većina istraživanja je rađena na studentskoj populaciji i to je često ozbiljno ograničenje u strukturi uzorka), dijalekatsku pripadnost, pripadnost određenoj društvenoj klasi, geografsko poreklo selo/grad (Jocić 2011, Polovina 1983), pa tako ove naše rezultate smatramo samo ilustracijom kompleksnosti ove teme u savremenom srpskom jeziku.¹¹

4.1. Metodologija i tok istraživanja

Dvema grupama ispitanika smo postavili pitanja o navikama u persiranju sagovornicima koje a) ne poznaju i koje b) poznaju. Za prvu kategoriju sagovornika postavili smo ograničenje da je reč o vršnjacima ili ljudima koji su mlađi od ispitanika. Ovo smo odlučili u manjoj meri polazeći od pretpostavke da je persiranje starijim, a nepoznatim ljudima, u savremenom srpskom jeziku stabilno i da to ne treba posebno ispitivati, a u većoj meri od toga da ne možemo pogrešiti ukoliko kao pravilo svojim đacima strancima kažemo da treba da persiraju svima koje ne poznaju, a koji su stariji od njih. Za drugu kategoriju sagovornika smo kao primarni kriterijum postavili odnos u kojem su ispitanik i sagovornik, a starost kao sekundarnu.

Osnovni razlog iz kog ovo istraživanje smatramo ilustrativnim jeste to što ono nije sprovedeno na dovoljno velikom i reprezentativnom uzorku maternjih govornika srpskog jezika. Naš uzorak je dobrovoljački (prema vrstama uzoraka u Popadić, Pavlović, Žeželj 2018) i u velikoj meri neslučajan – obuhvatio je ljude koji inače imaju interesovanje za jezička pitanja, što je dosta uzak odabir u odnosu na ukupnu populaciju.

Prvi krug istraživanja sprovedli smo na članovima publike (N=15) koja je prisustvovala predavanju „(Ne)očekivano u srpskom kao stranom jeziku” u okviru manifestacije „Mart – mesec srpskog jezika”, u martu 2024. godine.¹² Deo navedenog predavanja ticao se upravo persiranja. Posetioci su preko interaktivne aplikacije *Mentimeter* odgovorili na dva pitanja i odmah su, u realnom vremenu, mogli da prate rezultate na ekranu (a

11 Radovi Ozer (2023) i Stevanović, Savić (2012) donose detaljan pregled dosadašnjih istraživanja u oblasti oslovljavanja, obraćanja i persiranja sprovedenih na različitim uzorcima i iz različitih metodoloških perspektiva.

12 <https://www.martmesecsrpskog.rs/>

i da ih prokomentarišu, po želji).

Ovaj način grupnog ispitivanja se donekle razlikuje od drugog koraka koji se sastojao u tome da ista dva pitanja postavimo zainteresovanoj javnosti u fejsbuk grupi „Kako biste Vi rekli” (N=70) u kojoj se inače traže odgovori na pitanja o tome kako govornici srpskog jezika nešto kažu u svom spontanom izrazu. Uprkos tome što su i unutar fejsbuk aplikacije omogućeni komentari, čiji ćemo sadržaj predstaviti u radu, to ipak nije direktan razgovor među učesnicima.

Rezultate ćemo opisati kombinovanom metodom analize. Pored kvantitativnih, procentualnih vrednosti dobijenih odgovora, kvalitativnom deskriptivnom metodom ćemo opisati komentare koje je druga grupa ispitanika dala.

Prvo pitanje se odnosilo na persiranje u komunikaciji sa ljudima koje poznajemo, a drugo na komunikaciju sa ljudima koje ne poznajemo. Rezultate donosimo u tabeli, paralelno za obe ankete.

4.2. Kvantitativni rezultati

U prvoj tabeli predstavljamo prosečne rezultate odgovora dobijenih uživo i onlajn na pitanje o persiranju osobama koje ne poznajemo.

Ako procenim da je osoba koju ne poznajem mlađa od mene ili moj vršnjak, persiram:	anketa uživo, ukupno 15 učesnika	anketa onlajn, ukupno 70 učesnika
Službenicima za šalterom i u javnim institucijama, policiji, vatrogascima.	80%	99%
Kasirkama, kondukterima, portirima, recepcionerima, dostavljačima, taksistima, majstorima.	67%	91%
Konobarima, šankerima i svim prodavcima (pekare, prodavnice, pijace...).	54%	83%
Slučajnim prolaznicima na ulici, u gradskom prevozu ili nekom zajedničkom prostoru.	33%	69%
Prosjacima i beskućnicima, sekundarnim skupljačima sirovina i peračima stakla na semaforu.	47%	64%
Osobama sa kojima komuniciram preko interneta.	*	39%

Tabela 1. Procenat pozitivnih odgovora na pitanje o persiranju osobama koje ispitanici ne poznaju.

Neočekivano su velike razlike između dve grupe ispitanika u odgovoru na prvo pitanje. U komunikaciji sa ljudima koje ne poznaju, reklo bi se da onlajn anketirani ispitanici generalno persiraju mnogo više nego oni koji su odgovore davali u direktnoj komunikaciji sa ispitivačem. U svim ponuđenim odgovorima, mnogo je veći procenat ispitanika koji izjavljuju da persiraju ponuđenim kategorijama sagovornika u upitniku onlajn u odnosu na istraživanje uživo.

Persiranje vršnjacima i mlađim osobama najstabilnije je u komunikaciji sa slu-

žbenim licima (predstavnicima državne uprave), a u određenoj meri pada pri komunikaciji sa zaposlenima u različitim uslužnim sektorima. Ugostiteljstvo i trgovinu smo posebno izdvojili, jer je broj pitanja koje u učionici dobijamo najveći upravo za ove vrste susreta i rezultati svedoče o tome da je komunikacija sa zaposlenima u ovom sektoru podložna dilemama. Ovo nije posebno specifično za srpski jezik ili za savremeni trenutak, setimo se da se komunikacija sa konobarima još kod Brauna i Gilberta izdvaja u poseban komentar.

U drugoj tabeli predstavljamo prosečne rezultate odgovora dobijenih uživo i onlajn na pitanje o persiranju osobama koje pozajemo.

U slučaju ljudi koje poznajem persiram:	anketa uživo, ukupno 15 učesnika	anketa onlajn, ukupno 69 učesnika
Roditeljima i ostalim starijim članovima porodice svog partnera.	80%	54%
Roditeljima svojih prijatelja.	100%	90%
Šefovima i nadređenima, nezavisno od godina.	93%	61%
Starijim kolegama, poslovnim saradnicima, klijentima.	73%	61%
Frizeru, kozmetičaru i svim drugim pružaocima usluga kod kojih idem redovno.	20%	49%

Tabela 2. Procenat pozitivnih odgovora na 2. pitanje

Izrazita razlika koju smo zabeležili u odgovorima na prvo pitanje ne postoji u drugom pitanju u kojem je reč o ljudima koje ispitanici poznaju. Tu je zabeležen veći procenat pozitivnih odgovora kod uživo anketiranih učesnika, sa izuzetkom poslednje kategorije.

Šabec (2003: 474) u svom komparativnom istraživanju posvećuje dosta pažnje persiranju unutar porodice, ali ne naglašava razlike između porodice stečene rođenjem i porodice stečene brakom.

Ukupno gledano, kada bi ovo bio reprezentativan uzorak, mogli bismo zaključiti da je persiranje u savremenom srpskom jeziku stabilno, odnosno da su i T-forma i V-forma očuvane u svojoj glavnoj funkciji. Uz to, mogli bismo i potvrditi nesigurnost u izboru prave forme u određenim komunikativnim situacijama, pre svega u komunikaciji sa zaposlenima u uslužnom i trgovačkom sektoru. I možda najintragantniji zaključak kome treba posvetiti više pažnje jeste da starost nije presudni faktor u donošenju odluke o persiranju što nas vraća na pitanja otvorena u ranim radovima – šta sve sačinjava društvenu moć pojedinca u određenoj kulturi.

4.3. Kvalitativni rezultati

S obzirom na to da je ispod zadatog upitnika unutar fejsbuk grupe otvoren prostor za komentare, pojedini ispitanici su ostavili komentare koje ćemo preneti, jer dopunjavaju rezultate u tabeli i otkrivaju dodatne pojedinosti o tome kako kao maternji govornici biramo da li persirati ili ne. A što je još važnije, možda pomažu u formulisanju nekih narednih, detaljnijih istraživanja na ovu temu.

Jedan ispitanik kaže da nakon preseljenja u Austriju persira svima, ali da je anketu popunjavao sećajući se svojih starih navika. Ovo korespondira sa nalazima Šabec (2003) koja poredi Slovence u Sloveniji i Slovence u Severnoj Americi i otkriva da oni koji žive u Severnoj Americi mnogo manje persiraju nepoznatima nego oni u Sloveniji. Uticaj drugog jezika je uvek prisutan.

Nekoliko ispitanika reklo je da persiraju svima koje ne poznaju i da uopšte ne obraćaju pažnju na godine. Jedan veoma zanimljiv komentar kaže da ispitanik u ugostiteljskim objektima persira osoblju ukoliko je mesto uglašeno i otmeno (dakle obično u restoranima), a ne persira u kaficima i klubovima, odnosno tamo gde je atmosfera opuštena.

Kada je reč o komunikaciji na radnom mestu, dobili smo odgovor ili da se persira svima, zato što je to način za održavanje distance, ili da je komplikovano i zavisi od mnoštva faktora, a ne samo od starosti. Jedan ispitanik kaže da ukoliko direktor njemu govori ti, to znači da i on može direktoru tako da se obraća, a da li će zavisi od toga „koliko mu se čovek sviđa”. Prethodni komentar je u sličnom tonu kao i ovaj: „Ja osobama za koje procenim da su mojih godina ili mlađe od mene ne persiram nikada. Osim ako oni ne insistiraju i ne počnu prvi. I izuzetno mi se dopada kada neko stariji od mene ukloni persiranje, mada mi je na to neobično da se naviknem u početku” (up. Šabec 2003: 476).

Navedeni komentari V-formu vezuju za distanciranost/nedistanciranost mnogo više nego za poštovanje/nepoštovanje. To što maternjim govornicima prija da im se ne persira ili da oni ne persiraju tiče se uklanjanja distance, a ne uklanjanja poštovanja (up. Levshina 2017: 156).

Konačno, komentar jedne ispitanice kaže: „Imam puno godina, žensko sam i ne persiram nikome sem ženama koje su starije od mene, svejedno u kom su svojstvu. Dok sam bila mlađa persirala sam starijima”. Ovaj komentar podseća da u istraživanjima persiranja (ali i oslovljavanja i obraćanja) ne treba zaboraviti interseksionalnost kao teorijsko-metodološki okvir kojim bi se mogao objasniti uticaj rodne pripadnosti na našu temu.

5. Zaključak

Upotreba T-forme i V-forme može biti simetrična (oba sagovornika koriste istu) i nesimetrična (jedan sagovornik koristi T, a drugi V-formu). Nesimetričnost ukazuje na razliku u društvenom statusu (ili moći), a Ozer navodi da je danas tu presudna starosna razlika. To iz rezultata našeg malog istraživanja nismo potvrdili. Mnogo više faktora odlučuje o upotrebi T ili V forme nego što je samo starosna razlika. Levšina (2017) to naziva *sivom zonom* u jezicima u kojima je stabilna T/V varijacija. Ona kaže: „Govornici T/V jezika dobro znaju prototipične situacije u kojima je samo jedna forma prihvatljiva. Prototip za T-formu je komunikacija među članovima porodice i bliskim prijateljima. Takođe je česta među mlađima i u neformalnom kontekstu. Prototipična upotreba V-forme obično podrazumeva obraćanje nepoznatima, oficijelne kontekste (autoritete) i susrete unutar uslužnih delatnosti”. Možemo zaključiti da je prototipična situacija za upotrebu T-forme stabilnija nego za V-formu.

U okviru učenja stranog jezika, potreba da se bude ljubazan i da se ne odstupa od sociolingvističkih i kulturoloških normi društvene zajednice čiji jezik se uči jeste jedan od ciljeva svakog odraslog učenika. Van okvira srpskog kao stranog jezika, analize

zakonitosti persiranja u savremenom srpskom jeziku govorele bi mnogo o savremenom srpskom društvu. Normiranje ove pojave je verovatno nemoguće i stoga nije neobično što se ona retko nalazi u jezičkim priručnicima.

Citirana literatura

- Ahenr i dr. (2024): Ahern, A. K., Amenós-Pons J. & Guijarro-Fuentes, P. (2024). *Pragmatics, Grammar and Meaning in SLA*. Elements in Second Language Acquisition, CUP. DOI: 10.1017/9781009026888.
- Braun i Gilman (1960): Brown, R. and Gilman, A. (1960). *The Pronouns of Power and Solidarity*, in T. A. Sebeok (ed.), *Style in Language*, MIT Press, 253–276. Dostupno na: <http://www.mapageweb.umontreal.ca/tuitekj/cours/2611pdf/brown-gilman-pronouns.pdf>.
- Filipović (2018): Filipović, J. (2018). *Moć reči – ogledi iz kritičke sociolingvistike*. Beograd: Zadužbina Andrejević.
- Jocić (2011): Jocić, M. (2011). Oslovljavanje i obraćanje. U: Vasić, V.; Štrbac, G. (ur.) *Govor Novog Sada. Sveska 2: Morfosintaksičke, leksičke i pragmatičke osobine*. Novi Sad: Filozofski fakultet, 297–346.
- Levšina (2017): Levshina, N. (2017). A Multivariate Study Of T/Vforms in European Languages Based on a Parallel Corpus of Film Subtitles. *Research in Language*, vol. 15:2 DOI: 10.1515/rela-2017-0010. Dostupno na: <https://core.ac.uk/reader/93157520>.
- Ozer (2023): Ozer, K. (2023). *Iza jezika – društvo: o oslovljavanju kontrastivno*. Novi Sad: Filozofski fakultet. Dostupno na: <https://digitalna.ff.uns.ac.rs/sadrzaj/2023/978-86-6065-748-2>.
- Polovina (1989): Polovina, V. (1989). Opšte osobine srpskohrvatskog razgovornog jezika. U: Savić, S.; Polovina, V.: *Razgovorni srpskohrvatski jezik*. Novi Sad: Filozofski fakultet, 1–43.
- Popadić, Pavlović, Žeželj (2018): Popadić, D., Pavlović, Z. & Žeželj, I. (2018). *Alatke istraživača. Metodi i tehnike istraživanja u društvenim naukama*. Beograd: Clio.
- PSJ (2011): Pešikan M, Jerković J, Pižurica M (2011). *Pravopis srpskoga jezika*. Novi Sad: Matica Srpska.
- Radovanović (2003): Radovanović, M. (2003). *Sociolingvistika*. Treće izdanje. Sremski Karlovci / Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- Stanojević i Savić (2012): Stanojević D. i Savić, S. (2012). Oslovljavanje i pozdravljanje u srpskom jeziku: pregled istraživanja (1979-2011). U: *Iz riznice multietničke Vojvodine: Oslovljavanje i pozdravljanje u savremenim jezicima nacionalnih zajednica u Vojvodini*. Novi Sad: Pedagoški zavod Vojvodine. Dostupno na: http://www.pzv.org.rs/pzv/files/zbornik8_2012.pdf.
- Šabec (2003): Šabec, N. (2003). *Addressing the other: ti vs. Vi in Slovenia and North America*. *Studia Romanica et Anglica Zagradiensia: revue publiee per les Section romane, italienne et anglaise de la Faculte des Lettres, Zagreb*, vol. 47/48, 471–484. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/33137>.
- Vasić (1979): Vasić, I. (1979), *Govorno ponašanje predstavnika savremenog srpskohrvatskog jezika u situaciji obraćanja, Prilozi proučavanju jezika 15*, Novi Sad, 57–70.

Nikica J. Strižak

FORMAL PRONOMINAL ADDRESSING AS A GRAMMATICAL, PRAGMATIC AND INTERCULTURAL CONTENT IN SERBIAN AS A FOREIGN LANGUAGE TEACHING

Summary

Serbian is one of the languages in which formality in addressing one's interlocutor is achieved by using the second-person plural pronoun when communicating with one person. This singular usage of a plural pronoun when being a part of teaching Serbian as a foreign language can create two problems. One is grammatical and has to do with gender – the only concordance the second person plural pronoun can have is masculine plural, which means that formally addressing one female person requires speaking to her in masculine plural. This goes against basic gender concordance rules a foreigner needs to learn in Serbian as L2. The second problem is pragmatic and intercultural, and it comes down to one question – who needs to be addressed in this formal way in contemporary Serbian society? In this paper we give an overview of the literature on this topic and present the results of a small research we conducted with Serbian L1 speakers.

Keywords: Serbian as L2, intercultural communication, formal addressing, gender